

Emlékezés a 100 éve született Szalay Sándor akadémikusra

Elhangzott az MTA Atommagkutató Intézetének falán elhelyezett emléktábla megkoszorúzása alkalmából 2009. szeptember 24-én

Száz év egy ország életében rendszerint egy sor, sokszor ellentmondó célokat követő történelmi korszakot ölel fel. Azoknak, akiknek az a sors jutott, hogy saját maguk által kitűzött ambiciózus célok szolgálatában a huszadik században éljék le életüket, sok nehézség ellenében, egyenes derékcal, hivatástudattal kellett élniük. Ha sikerrel tudták végigvinni pályájukat, méltán érdemlik meg az utánuk jövők minden elismerését, s azt hogy az utódok példájukból tanuljanak.

Ilyen példaként állhat előttünk a száz éve született Szalay Sándor, akinek személyiségét, emberi alakját megidézni egyszerre könnyű és nehéz feladat.

Könnyű, mert azoknak, akik ismerték, elég annyit mondani: A Prof. mindnyájuk előtt megjelenik a Kísérleti Fizikai Intézet tekintélyes fiatal professzora, amint az előadóterem zsámolyán állva nagy gonddal elengedi a tanár édesapja fizikaszertárából való *Zanonia macrocarpa* termést, ami csodálatosan ereszkedik alá, demonstrálva a fark nélküli repülés elvét. Vagy a már idősebb intézeti igazgató, mindig kifogástalan öltönyében, aktatáskával, amint átvágva az intézet udvarán egy pillantással észre veszi, hogy bentlakó fiatal munkatársának levegőzni kitett kisgyerekére túl erősen rásüt a nap, hogy a sövényre ráferne már a nyírás, vagy hogy a tipegőben meglazult, és balesetveszélyessé vált egy kő. Irodájába érve azonnal intézkedik.

Megjelenik a tudatos iskolaépítő alakja, akinek vállalt küldetése volt, hogy a

szülői házban, az Eötvös-kollégiumban, külföldi, főleg angliai tanulmányútjain szerzett tudását, szemléletmódját, viselkedési normáit nagy körültekintéssel kiválasztott munkatársainak átadja. Tette ezt szigorral, sokat elvárva, de mindig humorral, értékelve a jó teljesítményt; szóvá téve, olykor büntetve a hanyag vagy nem tisztességes munkát. Szeretetteljes vezetői alakját tanítványai ajkán forgó száz meg száz anekdota is őrizi.

Nehéz Szalay Sándort leírni azoknak, akik nem ismerték. A feladat nem kisebb, mint pontos szavakkal meghatározni a szuverén személyiség fogalmát. Ha valaki, ő szuverén személyiség volt. Azzá tette saját értékeinek pontos ismerete, mások értékeinek elismerése. Azzá tette soha nem képmutató, nem prüd, de szigorú erkölcsi értékrendje.

A választott hivatás iránti elkötelezettség értékrendjének alappillére volt. A tudóst a kitűzött célhoz vezető legegyszerűbb út megkeresése, a feladat minden feleslegességtől megtisztított, világos kijelölése és megoldása jellemezte, az oktatót és előadót a hallgatósága iránti tisztelet, ami abban nyilvánult meg, hogy soha nem állt ki előadásra készületlenül.

Sokra értékelt a tudást, a többirányú műveltséget, a nyelvismeretet, de csak ha jellemmel párosult. Számára a tudás nem volt öncél, még kevésbé az anyagi előny-szerzés eszköze. Ő mindenkifelett használni akart tudásával. Ezért minden megszerzett ismeretét kamatoztatta vagy kamatoztatni akarta szűkebb vagy tágabb

környezete számára: mély kötelességtudat élt benne a magyar nép iránt. Ellenállt a jól felszerelt külföldi intézetek gyors, kiemelkedő előrejutást ígérő csábításának abban a korszakban, amikor jól képzett fiatal magyar tudósok nagy számban telepedtek le külföldön, s világméretű nagy kutatási projektek eredményes munkatársai, vezető egyéniségei lettek. Itthon akarta megszolgálni azt a segítséget, amit – saját szavaival élve – a magyar adófizetők nyújtottak neki kiművelődéséhez. Vállalta, hogy itthon, európai látóköri magyar emberként, egész életében, politikai rendszerektől függetlenül, intenzív munkával segítse az ország kulturális és anyagi előrehaladását. Ennek érdekében, ha kellett, szembeszállt minden eszmével, jelenséggel, amit károsnak ítélt az ország jóléte, hitele szempontjából.

Fontos érték volt számára a család. Nem csak a sajátja, mindenkié. Megkövetelte mindenkitől a családi érdekek szem előtt tartását. Úgy tartotta, hogy a család a társadalom alapsejtje, amelyben az előremutató jövő alapját képező új generáció igényes nevelése zajlik.

Került minden szélsőséget, de nem volt megalkuvó. Véleményét mindig, mindenki előtt félelem nélkül megmondta. Ezt pozíciójával járó közéleti kötelességének is tartotta. Szuverén, nyílt állásfoglalásai miatt sokszor támadták jobbról baloldalisággal, balról jobboldalisággal. Rendszerint olyan harcosok, akik saját, jól megalapozott, józan véleményük helyett manipulációs csatornákon elsajátított fals dogmák szerint éltek. Ő az ilyen támadások ellenére mindig bátran kiállt elvei mellett. Ehhez pajzsul feddhetetlensége szolgált. Másokat is az egyenes beszéd, a gerinces magatartás szerint becsült meg.

Ha valaki a fenti jellemzés alapján nem gondolja Szalay Sándort jelenünk

korszerű ideáljának, életfelfogását és erkölcsiségét mára túlhaladottnak tekinti, korunkról mond súlyosan elmarasztaló kritikát, s jövőnket illetően megengedhetetlenül veszedelmes önfeladó pesszimizmusba süllyed.

Tisztelettel és köszönettel koszorúzzuk meg most emléktábláját annak az Intézetnek a falán, amelyet a Kísérleti Fizikai Intézet fiatal egyetemi professzoraként elért úttörő eredményeivel megszerzett országos elismertsége alapján ő hozhatott létre. Alapvető fontosságú területeken felvázolt, konkrét kutatási és fejlesztési feladatok kitűzésével indította útnak iskolájának első generációját. Eredeti ötleteivel segítette, napról-napra követte munkájuk előrehaladását, s gondja volt arra is, hogy a melléjük szervezett fiatal kutatókat az ő szellemében vezessék, és neveljék önálló feladatok kitűzésével és eredményeik állandó számonkérésével. Ma már az egymást követő újabb generációk kötelessége tovább folytatni,

s állandóan modernizálni az általa útnak indított tudományos iskolában új irányokba kiszélesedett intenzív kutató munkát, követve példamutató életének és tevékenységének tanítását. Meg kell őrizniük, s mai körülményeink között is követniük kell szigorú moralitását, feltétlen tudományos és közéleti elkötelezettségét,

szókimondó helytállását, egyszerre realista és optimista, távlatos gondolkozásmódját, azaz teljes szellemi örökségét.

Mindig köszönettel fogunk emlékezni a tőle kapott sokoldalú, tudásunkat és emberi magatartásunkat formáló iránymutatására.

Koltay Ede

Fényes Tibor köszöntése 80. születésnapján 2009. május 19-én

Amikor Fényes Tibort köszöntöm 80. születésnapja alkalmából, nem tagadom, hogy elfogult vagyok. Elfogult vagyok nem csak azért, mert közel – félév híján – egykorúak vagyunk, mert Tibor személyes barátom, de lehetetlen nem elfogultnak lennem, mint fizikus, mint kutató az iránt a tudományos teljesítmény iránt, azok iránt az eredmények iránt, amiket Fényes Tibor elért.

Fényes Tibor gyökerei messzire nyúlnak. A biharkeresztesi családi otthonból indulva, amelynek még egyetemi hallgató korunkban magam is vendége voltam, a híres Pápai Református Kollégiumon keresztül vezetett a Debreceni Egyetemre és ezen belül a Kísérleti Fizikai Intézetbe, ahol először – még hallgató korában – demonstrátor, de 1952-től már tanársegéd.

Tudományos pályánk egyszerre indult Szalay Sándor professzor, közös mesterrünk mellett. Fényes Tibor egy speciális mágneses alfa-spektrométer életre keltését és tudományos alkalmazását kapta feladatul, én hasonlóan egy egyedi béta-spektrométerrel kapcsolatos feladatot kaptam.

Az alfa-spektrométer sikeres befejezése és felhasználása során Fényes Tibor tudományos pályájának sikeres kezdetét a ^{210}Po kis intenzitású alfa-spektrum-

vonalának kimutatásával nemzetközi szintű eredmények elérése és publikálása jelenti, annak első periódusa.

Ezután elsők között ismeri fel a felvezető detektorok jelentőségét az alfa-spektrometriában, elsajátítja az új technikát és megkezdi annak alkotó kihasználását a kutatásban.

1962-től az ATOMKI-ben folytatja munkáját. Kidolgozza azt a tudományos programot, amelyet azután már az általa kinevelt munkatársakkal hajt végre Dubnában, az Egyesített Atomkutató Intézetben két periódusban 1963 és 1966, valamint 1968 és 1971 között először az alfa-, később a gamma-spektrometriában. Részt vesz a szinkro-ciklotron nyalábján a rövid életű magok vizsgálatára indított ún. JASZNAPP programban. Ennek a kutatásnak a során 8 új radioizotópot és nagyszámú addig ismeretlen magátmenetet fedeznek fel.

1972-től ismét itthon dolgozik, több más műszer mellett megtervezi és megépítteti azt a világon egyedülálló szupra-vezető elektronspektrométert, amelyet munkatársaival először az 5 MV-os Van de Graaff nyalábján, majd 1985-től az akkor új MGC ciklotront felhasználva alkalmazott magspektroszkópiái kutatásokra, a konverziós elektronokra vonatkozólag az ATOMKI-ben. Ennek során